

проміжок часу Київ відвідали високі ієрархи Церков, авторитетні богослови, наші співвітчизники з багатьох країн світу.

На святкування Дня хрещення Київської Русі – України, незважаючи на шалений тиск церковного і політичного істеблішменту Росії, прибули делегації від усіх Православних Автокефальних Церков світу за винятком Кіпрської, яка піддалася тискові Московської Патріархії щодо зриву візитів глав Православних Церков.

Значимо, що окрім Вселенського Патріарха Варфоломія I в Україну прибули Предстоятель Елладської Православної Церкви Архієпископ Афінський і всієї Еллади Ієронім II та Предстоятель Албанської Православної Церкви Архієпископ Тиранський і всієї Албанії Анастасіос. Зваживши на таку ситуацію, змушений був прибути до Києва й Патріарх Московський Олексій II.

Українська Держава засвідчила всім народам свою духовну зрілість, висококультурні надбання Української нації, відкритість і демократичність суспільства та налаштованість мирного рівноправного співробітництва з цивілізованими націями світу. Цей благодатний Ювілей заклав надійний підмурок для утвердження Української Помісної Православної Церкви – символу Соборності України, волелюбності й звитяги її Народу.

Водночас необхідно привернути увагу української і міжнародної спільноти до спроб Московської Патріархії не лише нівелювати здобутки 1020-ліття прийняття Києворуськими князями християнства як державної релігії, а й зліквідувати саму ідею здобуття Українським Православ'ям статусу Помісної Церкви рівної з іншими автокефальними Церквами світу з патріаршим статусом.

Необхідно зазначити, що з визнанням автокефалії Української Православної Церкви відбудеться докорінна зміна всієї геоконфесійної ситуації у світі на користь Європи, Вселенського Патріарха й України на зразок тих змін на політичній карті світу, що відбулися після відновлення незалежності Українською Державою. Проте такі глобальні зміни легко не відбудуться, але й альтернативи їм немає, адже Українська Нація навіки позбулася колоніального стану й здатна в сучасному світі, як і в добу Київської Русі, підтвердивши торжество історичної справедливості, продемонструвати справжню роль і місце Української Нації та Християнських Церков Київського кореня у творенні Європейської цивілізації.

7.2в. Протестантизм як рафіноване християнство. Європейська Реформація явила пізньоренесансному суспільству новий образ християнства, що був альтернативний історичному, офіційному. Проста, дешева, народна церква будувалася не у відриві від вірян і світського життя, а у відповідності до їх духовних потреб, за принципами служіння суспільству. В основу громадського життя протестантських церков було

покладено неієрархічний, горизонталістський, функціональний принцип структуризації відносин.

Реформація стала закономірним наслідком внутрішнього розвитку середньовічної церкви. Суспільний резонанс від церковної Реформації пояснюється її широкою соціальною програмою, співзвучністю головним історичним тенденціям часу. У філософсько-історичному аспекті європейська Реформація представляє циклічний рух, антично-християнський (культурно-церковний) неосинтез, виконує компенсаторну функцію, відновлюючи втрачену цілісність соціально-богословської парадигматики пізньосередньовічного історичного християнства. Необхідність Реформації забезпечувалася нездоланим дуалізмом священного і профанного, кризою саморозуміння середньовічної церкви, її відривом від євангельських віросповідних засад, боротьбою церкви та держави за повноту влади. Секуляризація церкви, розмежування її функцій зі сферою державної юрисдикції мали наслідком формування нової структури взаємовідносин «церква – держава – суспільство», у якій кожен суб'єкт мав достатню автономію, але водночас і взаємну відповідальність.

Переклад Біблії національними мовами, розвиток друкарства і Реформація долали дуалізм священного і профанного, кліру і вірян, сприяли десакралізації церковної влади та водночас розширювали простір священного, включаючи до нього особистісні, побутові, національно-культурні виміри. Особистісні, актуальні прочитання Біблії і включення їх у національні культурні традиції як тезаурусу зробили біблійні образи та зміст надбанням кожного та всіх, позбавляючи церковну ієрархію монополії на володіння священними текстами та їх витлумачення.

Реформація привела до утворення нової християнської конфесії – протестантизму. Проте, крім власне конфесійного прояву, Реформація має універсально значущий герменевтичний потенціал для протестантських та історичних церков, розкриваючи архетип реформації як спосіб відновлення традиції. У контексті кризи історичних церков, конфесіоналізації, становлення національних держав і культур, зародження громадянського суспільства Реформація забезпечила релігійне, значеннєве, етичне наповнення нових соціальних форм. Протестантизм, як соціокультурна парадигма, є вагомим чинником модернізації традиційного суспільства із яскраво вираженими рисами колективізму і релігійної гомогенності.

Феномен протестантизму вже давно став об'єктом вивчення не лише релігієзнавців, а й істориків, соціологів, філософів, культурологів, адже він запропонував нову світоглядну парадигму, яка включає в себе усі аспекти духовного та соціального життя.

Очевидно, що Реформація була одним із багатьох проектів церковного оновлення і має глибинні зв'язки з архетипами церковної історії, є продовженням тих процесів, які відбувалися всередині католицької церкви упродовж століть. Водночас вона стала якісно іншим феноменом історії церкви, запропонувавши нові прочитання євангельського християнства та

новий метод соціокультурної актуалізації християнської традиції. Історичне значення Реформації полягає в діалектичному «знятті історії» християнства, деконструкції століть, що відділяють сучасність від доби Христа та апостолів. Через зіставлення сучасного християнства і християнства євангельського досягається актуалізація, осучаснення традиції.

Реформація стала не тільки радикальною програмою церковного оновлення всупереч тенденціям гуманістичної культури та схоластичного богослов'я. Попри всю радикальність, реформаторські ідеї виявилися релевантними соціальним та культурним запитам суспільства. У релігійних формах знайшли своє відображення занепад старої епохи і новий «дух капіталізму»; криза соціальних ієрархічних структур і народження індивідуалізму; філософські концепції християнських гуманістів і неадекватність традиційної християнської антропології. Можна казати про Реформацію як перехід до Нового часу, за якого здійснюється критичний аналіз традиції і спроби її актуалізації відповідно до умов новоєвропейської цивілізації.

Представники протестантизму вважали свій економічний успіх за доказ богообраності та прагнули закріпити його у вигляді політичних прав, пропонуючи проведення обмежуючих монархію демократичних реформ. Як зазначають вітчизняні історики, «релігійно освячена установка на працю та накопичення, за категоричного засудження протестантизмом витрат грошей на світські розваги, сприяла початковому накопиченню капіталу, а відтак і утвердженню персональної економічної (як і будь-якої іншої) свободи» (Павленко Ю.В. Трансформація западно-християнської системи в європейсько-североатлантичеську цивілізацію // Цивілізаційна структура сучасного світу. – В 3-х т. – К., 2006. – Том 1. – С. 208).

Творчі імпульси протестантизму специфічно відображаються в інших культурно-історичних умовах, зумовлюючи тим самим своєрідність духовних традицій. Для протестантизму характерною є внутрішня спорідненість універсального та національного. Якщо історичні церкви з самого початку ідентифікували себе як вселенські, то протестантські набувають своєї національної та культурної специфіки, а також визначеності як позитивної характеристики. Універсальність протестантизму як метаісторичної духовної парадигми включає як свою умову єдність архетипу та різноманіття національних традицій, а також їх діалог, синтез, запозичення.

Богословські ідеї протестантів ґрунтувалися на розумінні віри як свідомого і вільного акту людини. Пробудження індивідуальності, гуманістичні теорії, увага до людини як абсолютної цінності знаходить своє продовження і водночас альтернативні інтерпретації в Реформації. Сотеріологія, антропологія і соціальна доктрина протестантизму виявилися значно спрощеними порівняно зі схоластикою, але в своїй простоті стали зрозумілими для масової релігійної свідомості. Богословські теорії стали

практикою, принципами і способом життя не тільки церкви, а й поза її межами.

Розвиваючи тему особистості й особистісної віри, протестантизм актуалізує особистісні аспекти благочестя, покликання, загального священства та свободи совісті. При цьому основні догмати розглядаються ним скрізь призму особистості, що дає підстави говорити про антропний принцип євангельського богослов'я, що проявляється ще з більшою виразністю в соціокультурних вимірах, коли богословські доктрини трансформуються у спосіб життя, у регламент буденності, стають засадами етики та соціальних відносин. Своєю чергою цей ряд богословських характеристик, підвалинами якого виступають індивідуальна свобода та відповідальність, цінність особи, а також віра, як самовизначення людини, узгоджується з соціальними принципами індивідуалізму, демократизму, християнського гуманізму та свободи релігії. Як наслідок, вірні, які сповідують протестантизм, надзвичайно прихильні до демократичних принципів і цінностей.

Аналіз розвитку соціально-богословської позиції протестантизму дає змогу виділити його серед інших конфесій (історичних церков), а потім диференціювати на магістерську і радикальну, високу і низьку, історичну та євангельську реформаторські церкви. Нарешті, історико-богословське зіставлення європейського та українського протестантизму прояснює його ідентичність як існуючого в цьому неподільному і водночас проблемному зв'язку.

Отже, у протестантизмі, поруч із «магістерською» («основною») реформацією, в якій збереглося чимало рис католицької церкви і претензії на особливе місце в суспільстві, виділяють також реформацію радикальну. Остання продовжила традиції середньовічних сепаратистських і еретичних рухів, наполягаючи на спільнотності і рівності, простоті культу та відмежуванні від світу.

Прийнявши основні богословські тези європейської Реформації, євангельський протестантизм запозичив соціальні форми у анабаптистів та інших радикальних рухів. У своїй соціальній практиці євангельський протестантизм акцентує увагу на своїй опозиційності щодо офіційної релігії, протиставляє літургії спілкування, складності культу простоту і безпосередність, а духовній ієрархії неформальні міжособистісні стосунки.

Існує суперечність між богослов'ям, яке відкриває широкі можливості актуальних, зокрема модерних, інтерпретацій, та соціальною практикою євангельських громад, котрі посідають зазвичай маргінальне місце у суспільстві. Ця напруженість пояснюється не стільки різноманіттям течій у протестантизмі (від державних лютеранських і реформатських церков до маргінальних й раніше переслідуваних менонітських і євангельських громад), скільки внутрішньою особливістю парадигми Реформації, її сутнісним антиномізмом, що випливає з євангельського принципу «бути в світі, але не від світу» та церковного вчення про «нероздільність –

незліятність». Як наслідок, загальні установки на активне повсякденне служіння та перетворення світу, покликання і добробут, соціальну роботу, культурну діяльність, участь у державному управлінні та політичній сфері життя в євангельському протестантизмі помітно проблематизуються. Адже особисте благочестя, пієтистська замкнутість на вивченні Біблії й молитві, етичний ригоризм обмежують можливість участі у суспільному житті, а також вияву підприємницької ініціативи, творчості та розвитку власної культури.

Підкреслюючи різноманітність складу протестантського співтовариства та виокремлюючи в ньому євангельський протестантизм як основний напрям в українському протестантстві, наголосимо на спільних рисах віри протестантських церков: вона доступна для широких верств, особистісна та не зосереджена на обряді, принципова та консервативна в богословських питаннях. Саме такі її характеристики, закладені у підвалини європейського протестантизму, але втрачені ним за останнє сторіччя нищівної секуляризації, нині зберігаються в протестантизмі українському.

Ідентичність протестантизму задається не історією, а трьома фундаментальними принципами *Sola fide*, *Sola Scriptura*, *Sola Gratia*, згідно яких тільки особиста віра, вивчення Святого Письма та Благодать Божа вирішують долю душі. У протестантському богослов'ї активна участь у суспільному житті, соціальне служіння церкви, незалежна позиція в соціально-політичних питаннях нерозривно пов'язані з особистісним началом і при цьому зберігають відстороненість від панівної культурної парадигми та мають критичну спрямованість стосовно домінуючої традиції. Таким чином, протестантизм, відкидаючий владу традицій і закликаючий до євангельської чистоти, може бути названий рафінованим християнством.

Протестанти виступили з твердженням, що людина для спасіння своєї душі не потребує посередництва церкви у її католицькому розумінні й доводили, що спасіння досягається не зовнішнім проявом релігійності («добрими справами»), а лише внутрішньою вірою кожної окремої особистості. Кредо виправдання вірою («*Sola fide*») було вперше чітко сформульоване Лютером на основі нової екзегези Павлових послань. Другим основним положенням усіх без винятку течій Реформації став принцип «*Sola Scriptura*»: Святе Письмо проголошувалося єдиним джерелом Слова Божого і вищим авторитетом у питаннях віри та життя.

На основі цих двох положень заперечувались правила, обряди й інститути католицької церкви, оголошувалося священство всіх віруючих, право і обов'язок кожного християнина вивчати Біблію, демократична організація церковного життя. Принципову роль у проекті Реформації відіграло також звернення до ідеалів ранньохристиянської церкви та апостольського вчення. Сучасні дослідники відзначають, що вчення Біблії і апостольської церкви відрізнялось від середньовічних уявлень, які були абсолютизовані та канонізовані, бо коли Лютер висунув вимогу відкрити вільний доступ кожному віруючому до Святого Письма, здійснив його

переклад на живу німецьку мову і запропонував своє тлумачення важливих біблійних істин, це сприймалось як спроба «написати власну Біблію». Очевидно, що насправді історична місія протестантизму полягала лише в затвердженні цих принципів як головних, у відокремленні важливого від другорядного, в очищенні християнського віровчення від застарілих історико-культурних форм.

Сьогодні протестантизм є найдинамічнішою християнською конфесією. Ця оцінка знаходить підтвердження у безпрецедентному розмаїтті течій, співіснуванні безлічі богословських парадигм, темпах кількісного зростання. Протестантизм виявляє виняткову спроможність до контекстуалізації, готовність вписатись у контекст сучасності й розмовляти її мовою.

Схильність християнської традиції до ненастанних перевірок на предмет відповідності апостольським ідеалам сприятливо відбивається на самій традиції, змушуючи її бути живою й дієвою. Перманентна актуалізація християнського вчення як єдиного критерію істинності традиції забезпечує протестантизму майбутнє. Звіряючи дійсний, наявний стан християнства, його сучасні інтерпретації з автентичним, належним, реформатори знову й знову висловлюють незгоду з існуючим становищем церкви. Позачасовий ідеал першохристиянства щоразу реалізує себе в теперішньому часі і стані з очевидною неповнотою, що свідчить про необхідність нових інтерпретацій та реформаторських рухів. Таке розуміння та підхід впливають з самої євангельської архітектоніки, тому принцип «Sola Scriptura» означає принципову відкритість християнського віровчення для подальших інтерпретацій та актуалізацій. З позицій сьогодення маємо сказати: говорячи про християнство, завжди маємо справу з певними його інтерпретаціями, які з огляду на власну релятивність потребують заміни новими, більш адекватними формами відображення оригінального змісту.

У своєму дослідженні культури Ренесансу і Реформації Й. Хейзінга підкреслює факт, що реформаторські імпульси важко підлягали конфесійному оформленню: «Суперечки про віру... поширилися між самими протестантами, через неприйняття всіма реформаторами єдиного організаційного та духовного авторитету, що був би схожий до папи в католицизмі» (Хейзінга Й. *Homo Ludens*. В тени завтрашнього дня. – М., 2004. – С. 512). Якщо Лютер схилився до централізованої структури церкви і підпорядкування її світській владі, підкреслював авторитет священнослужителів і буквальний сенс таїнств; то Цвінглі обстоював республіканську модель церковної організації, виборність священників та підзвітність пастві, символічну інтерпретацію таїнств; тоді як Кальвін розробив власний авторитарний підхід до розуміння церкви і доктрин.

Оформившись у самостійну конфесію, реформаторський рух справляє потужний вплив на постійні зміни релігійної карти світу. Заперечуючи право історичних церков на канонічні території, протестантизм має глобальний характер, активно освоюючи Новий світ, Африку й Азію. Демонструючи

найвищі темпи зростання церков у країнах «третього світу», протестантизм повертає собі колишню авторитетність і в Європі та Північній Америці. Такі традиційні протестантські церкви, як лютеранська (66 млн. парафіян) переживають період відродження, підготовлений критичним самоаналізом та переосмисленням соціальної і віросповідної ідентичності, богословської спадщини, свого нового покликання у світі.

Показовими в цьому сенсі є питання, обговорення яких формують нову соціальну позицію протестантських церков, серед яких економічна нерівність у світі, громадська мораль та права людини. Гуманна позиція в питаннях соціальної справедливості проявляється в зростанні церков на «чорному континенті» та в інших регіонах третього світу. Потужною складовою євангельських підходів до симптоматичних для сучасного християнського співтовариства етичних проблем (передусім питання сім'ї та шлюбу), що розділяють опонентів на лібералів та консерваторів, можна вважати відкритість до дискусії і вже фактичний плюралізм думок. Протестантські церкви вирізняє саме такий підхід – вирішення питань не відсиланням до переказів і догм, а шляхом прийняття виклику в усій його радикальності, розуміння цінності різномудства та необхідності змін.

Досвід християнських дискусій на теми секуляризму та суспільної моралі засвідчує, що секуляризація не долається консервативною революцією та індоктринацією. Навпаки, можливості оновлення християнської духовної структури суспільства відкриваються через послідовне й логічно зумовлене подолання секуляристських ідеологем і теологем, а також розробку альтернатив, їх порівняння й усвідомлено вільний вибір.

Протестантські церкви Європи ставляться до секуляризації як факту, даності, а тому вибудовують свою соціальну, етичну та богословську позицію, виходячи не з системи догм, а з соціокультурних реалій. У 2006 р. були опубліковані дані соціологічного опитування, здійсненого вченими Вільного університету Амстердама серед голландських пасторів, згідно з якими кожний шостий пастор Протестантської церкви Нідерландів – другої за кількістю деномінації країни – заявив, що «не вірить у Бога або не впевнений у Його існуванні». Прикметно, що більшість «невпевнених» в існуванні Бога пасторів належить до вікової категорії від 55 до 65 років, тоді як найбільш «віруючими» виявилися пастори, молодші 35 років. Протестантський лідер Нідерландів закликав терпимо ставитися до пасторів, які заявляють, що вони «не вірять в Бога». Загалом дослідження довело, що молоде покоління європейських протестантів більш «набожне», ніж покоління старше. Такі дослідження підтверджують тезу про те, що включена в контекст відкритої громадської дискусії проблема кризи віри і церкви знаходить нетрадиційні, але актуальні рішення.

Протестантські церкви, які виникли в епоху радикальних суспільних і світоглядних змін, виходять з концепту Реформації, згідно з яким традиція мусить бути творчо продовженою і приведеною у відповідність до нових

викликів часу, включаючи й переосмислення власних віросповідних засад. У постіндустріальну епоху релігія і релігійність переживають структурні зміни, що унеможлиблює повернення до традиційних форм. Тому умовами збереження християнської спадщини та «рехристиянізації» Європи стають принципи: реформування й оновлення традиції, відкритості до викликів сучасності, адогматизму, діалогу, вільної дискусії, соціокультурної адекватності богословських інтерпретацій.

Аналіз релігійного життя країн Європи, зокрема протестантських, свідчить, що реформаторські ідеї залишаються істотним ресурсом символічного як для церкви, так і для суспільно-політичних та соціокультурних вимірів соціуму. З цього погляду зміщення духовної активності з церковного простору у сферу світської культури та десакралізованих соціальних відносин можна вважати послідовною реалізацією фундаментальних протестантських принципів особистісної віри.

Обґрунтування соціально-богословської позиції євангельського протестантизму відбувається на основі осмислення відносин «особистість – суспільство». Тематизація особистості, індивідуальності, покликання співіснує в євангельському протестантизмі поряд із визнанням глибокого й міцного взаємозв'язку особистого й суспільного, індивідуального й церковного.

Специфічне розуміння покликання аксіологічно спрямоване не стільки на особистісну самореалізацію, скільки на добровільне служіння в суспільстві й для суспільства. Сучасний феномен приватизації релігії, що є характерним для країн із протестантською більшістю, ґрунтується на особливостях протестантського віровчення і є наслідком його еволюції та синтезу з гуманістичною філософією і психологією. Проте автентичне протестантське розуміння особистості, її можливостей, свободи і відповідальності не приводить із неминучістю до суб'єктивації релігійного досвіду і приватизації релігії.

Власне протестантське, автентичне уявлення про взаємозв'язок особистого та суспільного; а також людини, Бога, церкви з необхідністю передбачає соціалізацію і оцерковлення людини, її включеність у світ соціального як суб'єкта і об'єкта міжлюдських стосунків. Згідно з протестантським євангельським богослов'ям віруючий на початку свого духовного відродження приєднується до християнської громади (а також до «незримої церкви»), і в той спосіб стає підзвітним її керівництву, зобов'язуючись дотримуватися дисципліни, брати участь у потребах інших, а також у разі потреби отримувати допомогу. Отже, протестантське уявлення про спосіб буття особи в суспільстві, її природу й покликання вступає в суперечність з сучасними релігійними вченнями про особисту (індивідуальну) релігію.

Євангельське розуміння взаємозв'язку особи й суспільства також передбачає служіння цілому суспільству, а не тільки своїй громаді, відкритість і активне «входження у світ». Тут вчення європейської

Реформації суперечить сепаратистським і фундаменталістським уявленням про належність особистості віруючого ізольованій самодостатній громаді, а також з характерним тенденціям соціального відмежування і маргіналізації християнської громади.

Протестантське вчення про покликання особистості засновано на євангельських принципах різноманіття дарів, загального священства, рівності всіх перед Богом. Незалежно від соціального статусу чи матеріального стану, освіти й становища у підпорядкуванні церковній ієрархії віруючий покликаний реалізувати свої творчі здібності в усіх галузях життя, серед яких церковна є лише однією з багатьох. Тим самим у протестантизмі долається дуалізм ролевих функцій релігійної людини в суспільстві, культурі, науці, політиці.

Відносини «особистість – суспільство», що утворюють одну з універсальних антиномій суспільно-релігійного життя, у протестантизмі бачаться асиметричними, в яких особливо наголошується на моменті особистісному, індивідуальному. При цьому замість складних соціально-церковних схем досягнення спасіння та святості підкреслюється можливість безпосередніх особистих стосунків з Богом, а замість служіння суспільству як тотальності віруючий закликається до служіння «ближньому». Бог і ближній у їх індивідуальності й конкретності виступають символічними постатями, які об'єднують християнську громаду і регулюють взаємини в її середині та поза нею.

Євангельський протестантизм певним чином актуалізує Августинівське вчення про «два гради». Принаймні, застерігаючи про особливості християн, їх виняткову належність «небесному граду», він вчить про необхідність виконувати покликання у граді земному, вводячи його громадян у Царство Боже через усунення двоїстості опозиції «небо – земля».

Завдання «розширення Царства Божого» набуває особливої популярності в сучасному протестантизмі як альтернатива секуляризації і «секулярному християнству». Існуючи в суспільстві як соціальна інституція і творча громадська сила, євангельська церква акцентує свою автономію та займає критичну позицію щодо тоталітарних тенденцій, порушень прав людини, монополізації релігійного життя, обмежень релігійної свободи.

Архетипічні характеристики соціально-богословської позиції протестантів в українському культурно-історичному контексті мають свою специфіку. Вплив національної культури, сформованої на православних архетипах, відбився не тільки на соціокультурних формах існування євангельських церков, а й на богословських поглядах та церковній практиці. Принаймні, ієрархічність і традиціоналізм мають місце також і в євангельських церквах, нерідко вступаючи в конфлікт з успадкованими від європейської Реформації принципами рівності всіх перед Богом, автономії помісної церкви, особистісної віри.

Ідентичність сучасного протестантизму задається проблемним полем, напруженням між різними модусами євангельської віри (*Sola fide*), двома

полюсами – природою віри як христоцентричної та спрямованістю віри як антропоцентричної та соціоцентричної. Віра пов'язана зі Святим Письмом (*Sola Scriptura*) та Благодаттю (*Sola Gratia*), тобто не є соціально зумовленою. Але вона не є самодостатньою і має проявлятися у справах милосердя, у повсякденному практичному служінні, в перетворенні всього світу згідно з євангельським ученням.

Зберігаючи вірність власним фундаментальним віросповідним принципам, протестантизм є відкритим до постійно змінюваних духовних викликів будь-якого часу і в будь-якій соціально-історичній ситуації. Близькість та уважність до суспільних процесів, бажання брати в них участь, і водночас дистанціювання від державних структур та офіційної церкви роблять євангельські громади важливим суб'єктом громадянського суспільства та впливовим чинником суспільних трансформацій. Сьогодні в протестантському богослов'ї переглядаються сталі рамки між світом, який потребує підтримки та впорядкування, та власне царством спасіння, тому що майбутнє спасіння дедалі залежить від історії розвитку суспільства; отже, український протестантизм має поширити свою діяльність за межі есхатологічних очікувань, переорієнтуватися на соціально-історичну царину. Зробити традицію релевантною до сучасної соціальної реальності – ця інтенція стає головним завданням протестантського євангельського богослов'я.

Проблема ідентичності віросповідних засад та їх відповідності сучасним соціокультурним трансформаціям відображає фундаментальну суперечність між сутнісним та історичним, кериґмою й соціальними формами служіння, що набуває в протестантизмі антиномічного характеру.

Таким чином, філософсько-релігійний смисл Реформації розкривається як зворотно-циклічний тип розвитку через порівняння сучасності й ідеалізованого раннього («чистого») християнства. На відміну від історичних церков, у ідентичності яких домінують етнічні та культурні складові, протестантизм відображає «ідеальний тип» масової релігійності, принципово не ототожнюючись з конкретними соціокультурними формами. Саме в даному модусі євангельський протестантизм може бути національним духовним рухом, який має інтегральне, універсальне значення для всіх соціальних і етнічних груп суспільства.

7.2г. Харизматизм як постмодерне християнство. Зростаюча роль харизматичних та євангельських форм сучасного християнства все більше відзначається як закордонними, так і вітчизняними експертами. Дискусійним лишається на сьогодні питання щодо розрізнення п'ятидесятників і харизматів. Відомий американський Інститут дослідження релігії і суспільного життя *Pew Forum* при вивченні світового п'ятидесятництва виокремлював харизматів, які пережили досвід виповнення Духом Святим, але не є членами п'ятидесятницьких деномінацій й відповідають трьом наступним критеріям: самовизначенням себе як харизматичних християн;